

Αστυνομία & Ακούσια νοσηλεία Νομολογία & ΕΣΔΑ

1. Εισαγωγικά

Περί ψυχής ο λόγος του παρόντος. Η συστηματική έρευνα της Ψυχής έγινε από τον Αριστοτέλη στο ομώνυμο έργο του.^α Η επιστήμη του δικαίου, μας βοηθά να την προσδιορίσουμε και ως νομική έννοια. Πηγή της προσπάθειας, το θετό δίκαιο. Η ενοποίηση των λαών της Ευρώπης έφερε μια νέα πραγματικότητα, στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η υπογραφή και η Κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου(ΕΣΔΑ) από την χώρα μας, είχε ως επακόλουθο την ενσωμάτωση των αρχών της στο εθνικό μας δίκαιο. Οι αρχές της ΕΣΔΑ συμπληρώνουν το Συνταγματικό δίκαιο και υπεριοχύουν κάθε αντίθετης διάταξης νόμου. Ο ρόλος της κυριαρχίας του Κράτους περιορίζεται με αυτές για να δοθεί χώρος στα ανθρώπινα δικαιώματα.^β

Όμως, το ζητούμενο είναι η ουσιαστική εφαρμογή των αρχών της από τις τρεις λειτουργίες του Κράτους μας. Ανύσταχτος αρωγός μας, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Αναλαμβάνει να εφαρμόσει και να ερμηνεύσει την ΕΣΔΑ. Η θέσπιση του δικαιώματος ατομικής προσφυγής στο δικαστήριο, κατά πράξεων ή παραλείψεων των οργάνων της Διοίκησης του Ελληνικού Κράτους και της προβολής των δικαστικών του αποφάσεων, αφού εξαντληθούν τα εσωτερικά ένδικα μέσα, δημιουργούν τελικά ένα ευρωπαϊκό δίκαιο δικαιωμά-

των του ανθρώπου.^γ Το Ελληνικό Κράτος σε περίπτωση καταδίκης του έχει υποχρέωση 1. Να προβεί σε εξάλειψη των συνεπειών της παραβίασης 2. Να λάβει τα κατάλληλα νομοθετικά και διοικητικά μέτρα, ώστε να αποφευχθεί στο μέλλον παρόμοια περίπτωση. 3. Να καταβάλλει στο παθόντα αποζημίωση, σε περίπτωση ατελούς εξάλειψης των συνεπειών της παραβίασης (Άρθρα 41,46 ΕΣΔΑ)

2. Νομολογιακές εξελίξεις.

Οι πρόσφατες αποφάσεις, 4902 από 26-07-2011 υπόθεση ΚΑΡΑΜΑΝΩΦ κατά Ελλάδας και 4429 από 05-07-2011 υπόθεση ΒΕΝΙΟΣ κατά Ελλάδας, αφορούσαν την χώρα μας. Η Ελλάδα καταδικάστηκε για παραβίαση του άρθρου 5 παρ.1 της ΕΣΔΑ, συγκεκριμένα ότι στερήθηκε την ελευθερία του ψυχικά ασθενής σε ψυχιατρικό Νοσοκομείο για την ακούσια νοσηλεία του, λόγω υπερβάσεων στην διαδικασία που προβλέπει ο εθνικός νομοθέτης. Πρόδρομες αποφάσεις για την νομιμότητα της διαδικασίας ακούσιας νοσηλείας ψυχικά ασθενών, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο και υπό το φως της ΕΣΔΑ ήταν η 6301/73 Winterwerp κατά Ολλανδίας(24-10-1979) και 50272/99 Hutchison Reid κατά Ηνωμένου Βασιλείου (20-02-2003). Σε αυτές το Δικαστήριο ερμήνευσε διατάξεις της ΕΣΔΑ σε σχέση με την νοσηλεία ψυχικά ασθενών. Επιπλέον, υπεισιλήθε σε επιμέρους διατάξεις των εθνικών δικαίων, ελέγχοντας την συμβατότητα τους με τις αρχές της ΕΣΔΑ.

3. Το εθνικό δίκαιο

A. Ο Αστικός Κώδικας.

Το δίκαιο της χώρας μας αξιολογείται από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, ως επαρκές. Η δυνατότητα ακούσιας νοσηλείας ορίζεται στο άρθρο 1687 του Αστικού Κώδικα 'όταν η κατάσταση ενός προσώπου επιβάλλει την ακούσια νοσηλεία σε μονάδα ψυχικής υγείας, αυτή γίνεται μετά από προηγούμενη άδεια του δικαστηρίου και με τις διατάξεις ειδικών νόμων.' Η ακούσια νοσηλεία αποτελεί θεσμό του δημοσίου δικαίου, περιγράφεται όμως στον αστικό κώδικα και ρυθμίζεται από τις διατάξεις των ειδικών νόμων. Τονίζεται με τον τρόπο αυτό από τον νομοθέτη, ιδιαιτέρως και πανηγυρικά ότι η εισαγόμενη αρχή ρυθμίζεται αφενός ουσιαστικά, σε ένα νομοθέτημα πάγιου χαρακτήρα, αφετέρου δικονομικά, διότι εφαρμόζονται διαδικασίες πολιτικής δίκης (εκούσια δικαιοδοσία)^d Αποτελεί έκφραση του οφειλόμενου σεβασμού στην προσωπικότητα του ατόμου και την ανθρωπινή αξία.^e

Γιατί όμως ο νομοθέτης εφαρμόζει την ακούσια νοσηλεία με αυτόν το ιδιόρρυθμο τρόπο, ο οποίος δεν είναι πρωτότυπος, αλλά γερμανικό πρότυπο και γιατί η Αστυνομία δεν επλαμβάνεται άμεσα; Διότι ο ασθενής δεν είναι εγκληματίας και δεν πρέπει να επιχειρείται να ποινικοποιηθεί η συμπεριφορά του, όταν στερείται την προσωπική του ελευθερία και πλήττονται ατομικά συνταγματικά δικαιώματα του. Στον Αστικό Κώδικα περιγράφεται το θεσμικό πλαίσιο

διασφάλισης των δικαιωμάτων του ασθενούς από την αυθαίρετη επέμβαση των κρατικών οργάνων στην βούληση και στην ιδιωτική του ζωή.^f

B. Ο Νόμος 2071/92.

B. Η επιδραση της ΕΣΔΑ, ανάγκασε την πολιτεία να λάβει τα κατάλληλα νομοθετικά μέτρα, αντικαθιστώντας το Ν.Δ.104 της 1/16-8-1973, με ένα σύγχρονο Νόμο 2071/92 'Εκσυγχρονισμός & Οργάνωση συστήματος Υγείας'. Χαρακτηρίζεται από το Δικαστήριο του Στρασβούργου, ότι θεσπίζεται με αυτόν μια δικαστική διαδικασία με βάση προθεσμίες και διαδικαστικούς κανόνες, καλά ορισμένους με στόχο την προστασία της ζωής ασθενούς και την προσβολή του από την αυθαιρεσία των κρατικών αρχών.

Προϋποθέσεις του εγκλεισμού ασθενούς σε κατάλληλη μονάδα ψυχικής υγείας χωρίς την θέληση του είναι: 1. Να πάσχει από ψυχική διαταραχή. 2. Να μην είναι ικανός να κρίνει για το συμφέρον της υγείας του. 3. Αποτέλεσμα από την έλλειψη νοσηλείας, ο αποκλεισμός θεραπείας ή η επιδείνωση της κατάστασης της υγείας του. Σε κάθε περίπτωση να μην είναι επικίνδυνος για την προσωπική του ασφάλεια και την ασφάλεια τρίτων, από πράξεις βίας. Η αδυναμία προσαρμογής του ανθρώπου στις πολιτικές, κοινωνικές και ηθικές αξίες δεν αποτελεί ψυχική διαταραχή. (άρθρο 95 Ν.2071/92).

4. Διαδικασία της ακούσιας νοσηλείας.

Ο Εισαγγελέας κινεί την διαδικασία για ακούσια νοσηλεία, κατόπιν αίτησης συγγενούς ή συζύγου του ασθενούς ή και αυτεπαγγέλτως. Ακολουθώντας, εάν η αίτηση γίνει δεκτή εκδίδει παραγγελία που απευθύνεται στους ανακριτικούς του υπαλλήλους, συνήθως στις αστυνομικές αρχές. Αυτές έχουν υποχρέωση να συλλέξουν στοιχεία, όπως ιατρικά πιστοποιητικά, γνωματεύσεις, μαρτυρικές καταθέσεις. Με την έρευνα τους στοχεύουν να βοηθήσουν τον εισαγγελέα να διαπιστώσει αν συντρέχουν οι παραπάνω προϋποθέσεις. Σε θετική περίπτωση, αν ο ασθενής αρνείται να εξετασθεί, διατάσσεται από τον εισαγγελέα να μεταφερθεί για εξέταση σε Δημόσια Ψυχιατρική Κλινική, ώστε να εκδοθούν δύο ξεχωριστές γνωματεύσεις από Ψυχιάτρους που θα αναφέρονται και αυτές στην πλήρωση των προϋποθέσεων του νόμου. Η μεταφορά πρέπει να διενεργείται με σεβασμό στην αξιοπρέπεια και την προσωπικότητα του ασθενή.

Όμως, η διαδικασία δεν τερματίζεται εδώ. Η παραμονή του ασθενούς στο Νοσοκομείο δεν μπορεί να διαρκεί περισσότερο από 48 ώρες. Για αυτό τον λόγο, ο εισαγγελέας που διέταξε την μεταφορά, μέσα σε τρεις (03) ημέρες, υποβάλλει αίτηση, στο Ειρηνοδικείο (άρθρο 17 παρ. 2 Ν. 4055/12), προκειμένου να αποφασίσει για τον εγκλεισμό του ασθενούς στο Νοσοκομείο.

Το δικαστήριο συνεδριάζει με την διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας μέσα σε δέκα (10) μέρες, κεκλεισμένων των θυρών, για την προστασία της ιδιωτικής ζωής του ασθενούς, ο οποίος δικαιούται να παραστεί με συνήγορο και Ψυχίατρο ως τεχνικό σύμβουλο, αφού κλητευθεί προς τούτο πριν 48 ώρες.^α Σε περίπτωση που αίτηση αναγκαστικής νοσηλείας γίνεται δεκτή, συνεχίζεται η παραμονή του στο Νοσοκομείο, διαφορετικά διατάσσεται η άμεση έξοδος του.

Ο δικαστικός έλεγχος της παραμονής στο Ψυχιατρείο είναι περιοδικός, ενώ κατά της απόφασης προβλέπονται ένδικο μέσα. Οι ασφυκτικές προθεσμίες επιβάλλουν οι

γνωματεύσεις των γιατρών να περιέρχονται στον εισαγγελέα το ταχύτερο δυνατόν, με αγγελιοφόρο, με μέριμνα των συγγενών, ακόμη και με τον τηλεομοιότυπο της υπηρεσίας (fax), αφού όλα τα έγγραφα που συγκεντρώθηκαν από τους ανακριτικούς υπαλλήλους θα αποτελέσουν την ύλη από την οποία το δικαστήριο θα εκδώσει την απόφαση του. Ιδανικότερη λύση, η ηλεκτρονική διασύνδεση εισαγγελικών - αστυνομικών υπηρεσιών που θα εξασφάλιζε τις αρχές από την τήρηση των προθεσμιών του Νόμου.

5. Η θέση της Νομολογίας.

Αυτός είναι και ένας από τους διαφορετικούς λόγους που καταδικάστηκε η Χώρα μας από το Δικαστήριο του Στρασβούργου. Η υπέρβαση των προθεσμιών, αποτελεί κατά το δικαστήριο, επαρκή λόγο παραβίασης του άρθρου 5 παρ1. της σύμβασης που ορίζει *‘Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια. Κανείς δεν επιτρέπεται να στερηθεί την ελευθερία του, παρά μόνο στις ακόλουθες περιπτώσεις και σύμφωνα με την νόμιμη διαδικασία: .....ε) περίπτωση αν πρόκειται για νόμιμη κράτηση ατόμων που μπορούν να μεταδώσουν μεταδοτική ασθένεια, φρενοβλαβούς, αλκοολικού, τοξικομανούς...’* Επομένως, το δικαστήριο κρίνοντας ad hoc, αποφάνθηκε ότι η στέρηση της ελευθερίας των προσφευγόντων δεν διατάχθηκε ‘με τις νόμιμες οδούς’^η.

Η αναμόρφωση των προθεσμιών, σε χρόνο εύλογο όπως απαιτεί η ΕΣΔΑ,^ι με γνώμονα τον κίνδυνο αυθαιρεσίας, αλλά και την ανάγκη εφαρμογής του νόμου στην πράξη κρίνεται επιβεβλημένη.

Από το δικαστήριο επισημαίνεται ότι ο αριθμός των ακούσιων νοσηλειών σε άλλες χώρες της Ευρώπης είναι 7% με 8% , ενώ στην Ελλάδα 55% με 65% με αποτέλεσμα η μέριμνα του νομοθέτη για τον δικαστικό έλεγχο της διαδικασίας να παρακάμπτεται ή να έχει αντανakλαστικό χαρακτήρα. Η έλλειψη πρωτοβάθμιων υπηρεσιών περίθαλψης ψυχικά ασθενών, μετατοπίζει το πρόβλημα στις διωκτικές και δικαστικές αρχές.

(Endnotes)

a. Για το έργο του Αριστοτέλη, Ingemar Döring, Ο Αριστοτέλης, παρουσίαση και ερμηνεία της σκέψης του. ΜΙΕΤ, Αθήνα, 1994.

b. Α.Ι. Τάχος, Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο, 8η εκδ. Θεσ/νίκη, 2005, Σελ. 97, 128 και F.Chaltier, La souveraineté de l' Etat et l' Union Européenne. L exemple français, Librairie Gynrale de Droit et de Jurisprudence, (L.G.D.J.) Paris, 2000.

c. Στ. Κτιστάκη, Δημοσιοϋπαλληλικό Δίκαιο και ΕΣΔΑ, Αθήνα 2004 σελ. 7 υποσημείωση .J.F. Renucci, Droit europeen des droites de l' homme, Paris 2002 L.G.D.J.

d. Αχιλλέας Κουτουράδης – Αγγέλα Γεωργιάδη, Προστατευτικοί θεσμοί του αστικού δικαίου, Αθήνα, 2002, Σελ. 180-191.

e. Ε. Κουνουγέρη- Μανωλεδάκη, Οικογενειακό Δίκαιο, τ' II 2012, Θεσ/νίκη, Σελ. 585, Η αρχή εισήχθη με τον Ν.2447/96.

f. Κώστας Κοσμάτος, Η ακούσια νοσηλεία σε μονάδα ψυχικής υγείας. Ερμηνευτικές διατυπώσεις και προοπτικές από την εφαρμογή του νόμου 2071/92. Σελ.19-31

g. Αλεξιάδη, Η πρόσφατη νομολογία της ΕΣΔΑ, σχετικά με τις εγγυήσεις της προσωπικής ελευθερίας και της ασφάλειας των κρατουμένων Ψυχασθενών ΕΕΕυρ.Δ Ι 1984 σελ.185. Με αυτόν τον τρόπο ικανοποιείται το δικαίωμα της ακρόασης.

h. Βλέπε Κείμενο επίσημης Μετάφρασης Υπουργείου Εξωτερικών και ειδικότερα, παρ.44-47 υπόθεση ΚΑΡΑΜΑΝΩΦ κατά Ελλάδας και παρ.50-54 υπόθεση ΒΕΝΙΟΣ κατά Ελλάδας. Οι επισημάνσεις στις διοικητικές και δικαστικές αρχές του Κράτους, μετά την απόφαση, αποτυπώνονται στο υπ' αριθμόν 48275/575.007 από 04-04-2012 έγγραφο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους.

i. Βλέπε επίσης, Α. Μανιάκης, Οι εγγυήσεις προσωπικής ελευθερίας

6. Ακούσια νοσηλεία και προστατευτική φύλαξη

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να διακρίνουμε την ακούσια νοσηλεία από την προστατευτική φύλαξη των ψυχοπαθών, μεθυσμένων και ανηλίκων του άρθρου 118 Π.Δ.141/91 'Αρμοδιότητες οργάνων και υπηρεσιακές ενέργειες προσωπικού Υ.Δ.Τ.' Η προστατευτική φύλαξη αποτελεί προληπτικό διοικητικό μέτρο¹, στα πλαίσια του άμεσου διοικητικού καταναγκασμού, χωρίς την έκδοση διοικητικής πράξης με υλικές ενέργειες των οργάνων,² λόγω κατάστασης ανάγκης ή άμυνας, όπως αυτές περιγράφονται στον Ποινικό Κώδικα.³ Α. Έχει προσωρινό χαρακτήρα Β. Δεν αποτελεί σύλληψη Γ. Δεν περιγράφεται στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Δ. Συντάσσεται έκθεση για την έναρξη, την λήξη της και τον λόγο που εφαρμόστηκε, υποβαλλόμενη στον εισαγγελέα, με παράλληλη εγγραφή στο ηλεκτρονικό Βιβλίο Συμβάντων, ενώ ο εγκλεισμός στο κρατητήριο, επιτρέπεται όταν δεν μπορούν να αποτραπούν οι κίνδυνοι κατά του ιδίου προσώπου ή τρίτων με άλλο τρόπο. Συνεπώς, οι διαδικαστικές εγγυήσεις είναι τελείως διαφορετικές από αυτές της ακούσιας νοσηλείας. Η αρχή της αναλογικότητας, της απαγόρευσης της προσβολής του πυρήνα του ατομικού δικαιώματος της προσωπικής ελευθερίας, της αιτιολογίας, της τήρησης του έγγραφου τύπου, με παράλληλη τήρηση του γενικού και αφηρημένου χαρακτήρα της κανονιστικής πράξης, αφού συνιστά άσκηση δημόσιας εξουσίας και επιχειρείται με αυτή περιορισμός της ελευθερίας των προσώπων με την θέσπιση δεσμευτικής ρύθμισης με προσταγή προς συμμόρφωση⁴ αποτελούν κανόνες δημοσίου δικαίου που απορρέουν από την αρχή της νομιμότητας.

Ο Εισαγγελέας λοιπόν καλείται σήμερα να εξετάζει in concreto τις ενέργειες των διοικητικών οργάνων περισσότερο με βάση τις αρχές και τους κανόνες του διοικητικού και μάλιστα του αστυνομικού δικαίου. Αξίζει στο σημείο αυτό να επισημανθεί ότι ο εισαγγελέας πρέπει να καταβάλλει ιδιαίτερη προσοχή, διότι η αρχή της νομιμότητας στο ποινικό δίκαιο,⁵ εφαρμόζεται αρκετά διαφορετικά από το

αστυνομικό δίκαιο⁶ Η τήρηση των παραπάνω γενικών αρχών ως ένα σύγχρονο, ρεαλιστικό, μεθοδολογικό εργαλείο, θα περιορίσει αντιθέσεις που προβάλλονται στο Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ.⁷

7. Ακούσια νοσηλεία & Φύλαξη ακαταλόγιστου εγκληματία

Όπως και με την προστατευτική φύλαξη, από παλιά είχαν διατυπωθεί οι διαφορές στο ποινικό Δίκαιο, της ακούσιας νοσηλείας ψυχοασθενούς, με την φύλαξη ακαταλόγιστων εγκληματιών.⁸ Αυτή ρυθμίζεται από το άρθρο 69 του Π.Κ. 'Αν κάποιος λόγω νοσηρής διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών ή της κωφλαλίας, απαλλάχθηκε από ποινή ή δίωξη για κακούργημα ή πλημμέλημα που τιμωρείται με ποινή ανώτερη των έξι (06) μηνών το δικαστήριο διατάσσει την φύλαξη του σε δημόσιο θεραπευτικό κατάστημα, εφόσον κρίνει ότι είναι επικίνδυνος για την δημόσια ασφάλεια.'

Πρόκειται για κατασταλτικό μέτρο ασφαλείας και όχι ποινής.⁹ Προϋποθέτει την τέλεση αξιόποινης πράξης, έχει περισσότερο φυλακτικό χαρακτήρα παρά θεραπευτικό. Κριτήριο του, η ψυχική διαταραχή και η επικινδυνότητα του ασθενούς και όχι όπως στην ακούσια νοσηλεία, η προσωπική ασφάλεια του ασθενούς και ασφάλεια τρίτων από πράξεις βίας.

Στην ρύθμιση αυτή εφαρμόζεται η αρχή της αναλογικότητας stricto sensu, αφού ανάμεσα στο συγκεκριμένο ατομικό διοικητικό μέτρο, για την πρόληψη της αξιόποινης πράξης και τον βαθμό του κινδύνου διάπραξης ή επανάληψης της πράξης αυτής, πρέπει να υπάρχει εύλογη σχέση.¹⁰

Τα συμπεράσματα από την νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου εμπνέουν συχνά την νομολογία των εθνικών μας δικαστηρίων, οδηγούν σε αναμόρφωση του νομοθετικού πλαισίου ώστε να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες κοινωνικές προκλήσεις και βοηθούν να τεθεί το απαραίτητο πλαίσιο για την δράση των διοικητικών οργάνων. ┐

της ΕΣΔΑ, και η κράτηση 'ψυχοασθενούς' σε Ψυχιατρικό ίδρυμα ΕΕΕυρ. Δ. 1983, σελ.547.

j. Α.Ι.Τάχος, Δίκαιο της Δημόσιας Τάξης Θεσ/νίκη, 1990 σελ. 80-83.

k. Ιακ. Μαθιουδάκης, Η αστική ευθύνη του Κράτους από τις υλικές ενέργειες των οργάνων του, 2006 Θεσ/νίκη σελ.462-465.

l. Κυριακόπουλου Διοικητικών Δίκαιον σελ.430-432, H. Furler, Das Polizeiliche Notrecht und die Entschädigungspflicht des Staates, 1928, σελ.33.

m. Ανδ. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου β' εκδ. 2013 Αθήνα, σελ.128-131.

n. Κ. Σταμάτης, Η προκαταρκτική εξέταση στην ποινική διαδικασία και οι αρχές της νομιμότητας και της σκοπιμότητας, Αθήνα 1984.

o. Για την αρχή της νομιμότητας Π.Δ. Δαγτόγλου, Γενικό Διοικητικό Δίκαιο ε' εκδ. Αθήνα, 2004, Σελ.169-190 Ζ. Παπαϊωάννου, Αστυνομικό δίκαιο, β'

εκδ. Αθήνα, 2006 σελ. 491-503.

p. Θ. Ντουράκης Η αναγκαστική στέρηση της προσωπικής ελευθερίας των ψυχικά πασχόντων μέσα από την νομολογία των διακιοδοτικών οργάνων της ΕΣΔΑ, Σύμμεκτα Φ. Βεγλερή 1998 II, σελ.308 Η ακούσια νοσηλεία και η φύλαξη του ακαταλόγιστου εγκληματία.

q. Βλέπε την επιμεριστατωμένη εισήγηση Ν. Παρασκευόπουλου, Ο εγκλεισμός σε Ψυχιατρείο, ως προληπτικό μέτρο και ως μέτρο ασφαλείας του ελληνικού Ποινικού Κώδικα in Παρασκευόπουλος- Κοσμάτος, Ο αναγκαστικός εγκλεισμός του ψυχικά ασθενή σε ψυχιατρείο, Νομοθετική ρύθμιση, πρακτική εφαρμογή, Αθήνα, 1997, Σελ.59-64. r. Α.Μαργαρίτης- .Ν. Παρασκευόπουλος, Ποινολογία άρθρα 50-133 Π.Κ. ζ' εκδ. Θεσσαλονίκη 2005 Σελ.44-56

s.Π.Δ. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, δ' εκδ. Αθήνα 2012, σελ.294.